

7. Закордонні українці як чинник соціокультурної взаємодії України зі світом

Людмила Божук

Науково-освітні аспекти соціокультурної взаємодії українського зарубіжжя зі світовим співтовариством

У статті розглядаються науково-освітні аспекти взаємодії українського зарубіжжя зі світовим співтовариством як однієї з передумов посилення ролі українства у світі.

Scientific and educational aspects of cooperation of Ukrainians abroad with the world community as one of the preconditions of intensification of the Ukrainians' role in the world are examined in the article.

У сучасних умовах поглиблення процесів глобалізації, активізації міжетнічної та міжкультурної взаємодії виникає потреба наукової розробки широкого кола проблем, що вимагають комплексного дослідження. Зокрема, це стосується проблеми науково-освітньої взаємодії українського зарубіжжя зі світовим співтовариством як однієї з вагомих передумов посилення ролі українства у світі. Наукове вивчення та осмислення процесів розвитку закордонних українських громад викликане необхідністю використання їхнього потенціалу у формуванні позитивного іміджу України на міжнародній арені, сприянні поглибленню європейської інтеграції нашої держави, увиходженню до світового співтовариства. Зазначимо, що у наших міркуваннях стосовно науково-освітніх аспектів життєдіяльності українського зарубіжжя ми, цілковито поділяючи точку зору Л. Винара, виходили з переконання, що «глобальний історичний розвиток і діяльність української еміграції та діаспори з її суспільними, культурними, науковими й іншими суспільними інституціями, є інтегральною частиною історії України, частиною світового українського історичного процесу» [3, с. 44].

Зауважимо, що виходячи з реалій сучасного розвитку, наша держава, маючи потужну діаспору за кордоном, прагне певним чином використовувати її в якості інструменту своєї політики. Адже нині за межами України, за даними офіційних переписів населення та підрахунками українських організацій, церков, відповідних інституцій науково-дослідного спрямування, а також імміграційних служб, постійно проживають від 16 до 20 млн осіб українського походження. Лише в країнах Європейського Союзу живе понад 3 млн українців, які зі стану заробітчан, у багатьох випадках, переходять до категорії помітних громадян країни нового поселення. Своєю працею, толерантним ставленням до іншонаціональних культур в країнах проживання чи тимчасового перебування вони завоювали пошану народів, серед яких живуть і в цьому, погоджуємося з думкою голови УВКР Д. Павличка, «вони подібні до наших впливових національних меншин у Канаді, США, Австралії, Латинській Америці» [9].

Напередодні Першої світової війни, в період першої і частково другої хвиль переселень з українських земель на Захід, були закладені підвалини організованого культурно-громадського життя західної української діаспори. Віддаючи належне діяльності українських емігрантів, створених ними наукових, освітніх, мистецьких інституцій у добу першої та другої еміграційних хвиль, маємо говорити про їх принципову значущість для сьогодення: адже йдеться,

головно, про безпосереднє увиходження української культури у світову. Хибно було б вважати, що внаслідок еміграційних процесів Україна лише втрачала, адже за умови потужного діаспорного розселення відбувалася й певна консервація українського культурного досвіду. А отже, цілком слушними вважаємо міркування Ю. Педана про те, що «Україна втратила в еміграційній драмі велику частину національної еліти, яка, живучи на чужині, продовжувала робити внесок в культуру нації і людства» [10, с. 140].

Розселившись дисперсно в багатьох країнах світу, переживаючи труднощі емігрантського життя, українська еміграція віднайшла достатні внутрішні сили для самоорганізації, ставши тим самим і важливим джерелом формування української діаспори. Цьому сприяла діяльність створених емігрантами численних громадських і культурно-освітніх установ, які стали міцним підґрунтям до розгортання українського науково-освітнього життя на теренах країн проживання.

Серед важливих чинників у творенні українських освітніх та наукових інституцій у межах іншонаціонального простору була цілеспрямована робота самих українців, їхнє бажання через освіту досягти успіху з одного боку, а з іншого – не втратити зв'язків з батьківською землею, оскільки еміграція перших хвиль жила надією на неминуче повернення в Україну. Відтак, посилена увага приділялася створенню та функціонуванню українських (національних за змістом) науково-освітніх та культурних осередків. Адже відомо, що саме освіта є досить вагомим чинником формування історичної пам'яті людини [14, с. 50], а отже, впливає на усвідомлення особистістю власної національної ідентичності, допомагає протистояти процесам асиміляції.

Одним із перших таких осередків був Український інститут імені Петра Могили при Саскатунському університеті (1917 р., Манітоба, Канада). Серед вихованців інституту – відомі громадські, освітні, релігійні діячі, науковці й бізнесмени Канади. Один із перших ректорів Інституту ім. Петра Могили – Ю. Стещинин багато зробив і у справі освіти та виховання української молоді в Канаді, і у справі ширення та утвердження надбань української культури в канадському суспільстві. Отримавши початкову освіту на Батьківщині (родом з с. Глещави Терехівського повіту в Галичині), продовжив навчання вже на еміграції – спочатку у Брендонській вчительській семінарії, що виховувала двомовних учителів для українського населення Манітоби, пізніше – на філософському факультеті Саскачеванського університету. Саме під ке-

рівництвом Ю. Стечишина інститут «зробив величезну працю», давши українській спільноті в Канаді чимале число високоідейної освіченої молоді, що «понесла свої знання та ідеї в усі закутки» її поселення в країні, «перетворюючи громади «русинів», «галіціян», «буковинців» чи «австріяків» у свідому українську громаду – складову частину канадського суспільства» [12, с. 186]. Лише за перші двадцять п'ять років діяльності Інститут випустив понад 1200 вихованців.

Окрім того, маємо розуміти, що більшість українських емігрантів прагнула дати освіту власним дітям, забезпечивши їм тим самим можливість посісти краще місце в суспільстві країни проживання. Власне саме «з бурс та інститутів вийшли сотні активних українців – канадців, які зайняли чільні пости в українсько-канадській спільноті та часто надавали тону її суспільній праці. Завдяки тим установам маємо багато інтелігенції, представники якої стали кваліфікованими працівниками в різних ділянках канадського життя. В багатьох випадках, коли заглянуть в минуле старших українських інтелігентів Канади, численні з них мають пов'язання з бурсою або інститутом у Вінніпезі, Саскатуні, Едмонтоні, Вегревілі, Тулоні чи Канорі», – підсумовував значення ролі українських освітньо-виховних інституцій на еміграції за океаном М. Марунчак [7, с. 170].

Українська діаспора, розселившись на різних континентах, зуміла створити інституції та установи, які «служили» і її «життєвим потребам», і «українському народу в цілому». Ставши науково-освітніми центрами і джерелом знань для багатьох поколінь українців, вони, водночас, були репрезентантами України, української культури у світі. Українська громадськість, передовсім її передовий загін в особі науково-освітніх, культурних діячів усвідомлювала, що першим кроком до налагодження власного емігрантського життя стане організаційне об'єднання. Наступним – «увиходження в зносини з своїми колегами» в країнах поселення, співпраця з міжнародними науковими інституціями, світовими «огнищами науки» й культури з метою «широкого використання» їх для розвитку української науки і «для цілої справи української» [11, с. 202–203].

Активізація українського життя на еміграції в період між двома світовими війнами була викликана прибуттям з України до країн поселення найбільш свідомої частини українських громадян – учасників Української революції 1917–1921 рр. Ними засновувались нові світські організації, наукові, освітні, мистецькі інституції, діяльність яких сприяла зростанню національної свідомості в середовищі самої української еміграції та уможливлювала широке представлення українських культурних надбань на чужині. Як зазначав Д. Дорошенко: «Програвши збройну боротьбу за Україну, вона творила наукові цінності, розвивала далі українську науку, літературу, мистецтво, і чужинці з дивом могли бачити, що українці є культурна нація, що у них на першім плані стоїть наука і просвіта» [4, с. 7].

Найбільш сприятливі умови для проживання і громадської роботи, завдяки прихильному ставленню до української справи президента Т. Масарика, склалися в Чехословацькій республіці. Саме тут ефективно функціонували та набули загальноукраїнського значення українські високі школи – Український Вільний Університет (УВУ), Український Високий Педагогічний інститут ім. М. Драгоманова (УВП) у Празі, Українська Господарська Академія (УГА) в Подєбрадах, Український Інститут Громадознавства (УГІ) (з 1929 р. – Український Соціологічний Інститут

(УСІ)). Ці високі українські школи стали головними осередками життєдіяльності освітніх, наукових та культурних сил української еміграції у 20–30-і рр. ХХ ст. [8].

Великим досягненням українських науково-освітніх сил на еміграції стало заснування науково-дослідних інституцій, зокрема: Українського Наукового Інституту (УНІ) в Берліні (1926 р.) і Варшаві (1930 р.). Очолювали його українські історики – Д. Дорошенко, а з 1939 р. – І. Мірчук. В інституті працювали історики В. Липинський і С. Томашівський, філософ Д. Чижевський, літератори і мовознавці Б. Лепкий, С. Смаль-Стоцький, К. Чехович та ін. Головне завдання науковці інституту вбачали в тому, щоб не лише розвивати українську науку і культуру на німецькій землі, а й співпрацювати з західноєвропейськими вченими, інформувати неукраїнський науковий світ про розвиток наукового українознавства [4; 8, с. 210–219].

Представники УНІ брали активну участь у наукових конгресах (переважно гуманітарного, культурологічного спрямування), що проводилися вченими як слов'янських так і західноєвропейських країн. У 1934 р. інститут набув статус державної інституції і був прикріплений до Берлінського університету. При інституті діяли дослідницькі кафедри української історії, матеріальної культури, мови, етнографії, етнології та ін.

Завдання – «розробляти українську проблематику», через неможливість «вільної наукової праці» в Радянській Україні, доносити досягнення української науки і культури до світової спільноти, «готувати науковий доріст» поставили перед собою наукові сили Української Вільної Академії Наук (започаткована 15 листопада 1945 р. в Німеччині, а згодом продовжила діяльність у США та Канаді) і Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), яке відновило свою діяльність у 1947 р. на німецьких теренах (у подальшому – створені осередки у США, Канаді, Австралії, де вони існують по сьогоднішній день). Український історик Л. Винар, розглядаючи проблему відродження української науки на еміграції після Другої світової війни відзначає, що серед «будівничих українського наукового життя на еміграції» були «різні генерації українських вчених з Придніпрянської України і Галичини», а також професори УВУ, УТГІ, Берлінського і Варшавського наукових інститутів, що в свою чергу створювало «широку організаційну базу продовження наукової діяльності» поза межами України і було «запорукою успіху». «Проте головною причиною успіху, – підкреслює науковець, – був правдивий ідеалізм українських еміграційних вчених, які не зважаючи на важкі обставини, уважали своїм обов'язком відродити українське наукове життя на еміграції. Це було правдиве відродження українського наукового життя як інтегральної частини української історії і культури» [2, с. 69].

Українські вчені, об'єднані в УВАН та НТШ виходили з переконання, що наука і культура є найбільш дієвими чинниками взаємодії між народами, а відтак, цей інтелектуальний зв'язок вони намагалися зміцнити публікацією власних праць мовами інших народів, влаштуванням спільних наукових конференцій, систематичною співпрацею з науковими інституціями інших народів. Початок масового виїзду української еміграції наприкінці 40-х рр. ХХ ст. з країн Західної Європи за океан, спричинив перенесення питомої ваги діяльності українських науково-освітніх інституцій до США, Канади та Австралії.

Досить активно була діяльність УВАН на теренах США (започаткована 15 квітня 1950 р.). Визначаючи основні напрямні поточної праці УВАН у США її перший

президент М. Ветухів, зокрема, акцентував увагу на «важливості показати світові, що інтелектуальні сили України достатні для того, щоб забезпечити їй рівноправне місце в сім'ї вільних народів світу. Українська культура і українська наука повинні дати свою вкладку до світової науки, світової культури. Світова культура повинна реально відчувати, побачити, увібрати в себе досягнення української культури» [1, с. 148].

Отже, українські науково-освітні діячі ясно усвідомлювали місце українських культурних надбань як складової загальнолюдської культури. А тому своїми головними завданнями визначили: «ознайомлення світу з досягненнями української науки; включення українських наукових сил у їх фахових ділянках до роботи американських наукових інституцій; продовження досліджень в галузі українознавства» [1, с. 148–149].

Поставивши завданням стимулювати інтерес до української тематики серед науковців Америки і Європи, допомагати їм у їхніх розвідках, діячі УВАН, передовсім М. Ветухів, започатковують у 1951 р. англомовне академічне видання: *The Annals of Ukrainian Academy of Arts and Sciences* (Аннали). Видання викликало зацікавлення американських фондаций, що й забезпечило його фінансову підтримку. Даючи оцінку видавничій діяльності УВАН у США Ю. Шевельов підкреслював, що «серед видань Академії важко знайти меншвартісні. Грізною сторожею височать вони в обороні українського політичного руху і української культури. Не журналістичними високими, а правдою фактів і глибиною аналізу» [15, с. 198].

Діяльність УВАН та НТШ в одному із центрів української діаспорної науки – США була досить плідною: і в плані розвитку української науки, і в плані співпраці з американськими науковцями. Це стосується, передовсім, проведення наукових конференцій. Лише за перші десять років діяльності УВАН відбулося 459 конференцій і наукових засідань на яких вчені «не українці» прочитали 63 доповіді. Зокрема, 1953 р. в Нью-Йорку у приміщенні Колумбійського університету відбувся Науковий з'їзд, організований спільно з представниками УВАН і НТШ з нагоди 35-річчя заснування УАН у Києві та 80-річчя заснування НТШ у Львові. 1954 р. в Колумбійському університеті відбулася Наукова конференція пам'яті М. Грушевського, присвячена 200-літтю Колумбійського університету, яку історик О. Домбровський влучно схарактеризував як «вдумливе пов'язання пам'яті титана української національно-державницької історіографії з ювілеєм престижного американського університету в Нью-Йорку» [5, с. 219].

Ідеєю подальшого розвитку української науки, й впровадження її в структуру американської та світової, керувався й О. Прицак, започатковуючи у 1973 р. Український Науковий Інститут Гарвардського університету як «звена у розвитку гуманітарних наук» і надзвичайно «важливого кроку» у популяризації українського питання на міжнародній арені [13, с. 14].

Активна діяльність 1950–1960-х рр. поступово сповільнювалась, але не припинилася. 2000 року УВАН у США, очолювана фізиком О. Біланюком, відзначила своє 50-ліття. У ювілейному році Академія мала 194 члени та 22 наукових співробітників. За час існування прочитано 1056 доповідей. Проведено 355 конференцій, 68 семінарів, 15 мистецьких виставок тощо. З видавничої діяльності слід відмітити понад 100 назв книжок, а крім того 20 томів англомовних «Анналів», розісланих до 44 країн світу. Архів УВАН налічує 367 індивідуальних фондів, а

Бібліотека до 55 тис. томів та періодичних видань [5, с. 248]. З відродженням державної незалежності України відкрилися двері для співпраці з українськими науковцями на матерній землі. Було підписано меморандум про порозуміння між Національною Академією Наук України та УВАН у США.

Останніми роками діяльність Академії зосередилася, переважно, на видавничій справі, якою займається дійсний член Академії, Голова Видавничої Комісії Любомир Винар, визначний український історик, засновник та багатолітній редактор єдиного на Заході україномовного історичного журналу «Український Історик», статті якого відзначаються у провідних світових реферативних журналах, ініціатор і президент Українського Історичного Товариства, яке понад 45 років об'єднує українських вчених світу. Після переїзду в 1951 р. до Америки Л. Винар, крім науки й університетської праці, займався суспільно-громадськими справами – очолив Конференцію Центральних Українських Академічних Професійних Товариств, що об'єднувала головні професійні українські установи в США, кілька разів очолював Світову Наукову Раду при СКУ, неодноразово обирався президентом Української Американської Асоціації Університетських професорів, в 1990-х рр. очолював Академічну Раду при уряді УНР в екзилі. Окрім того, він понад 35 років працював в американських університетах, де започаткував роботу багатьох науково-дослідних осередків, в тому числі і українознавчих, заснував і багато років редагував міжнародний журнал «Ethnic Forum». Від початку 90-х рр. минулого століття, після проголошення незалежної Української держави, Л. Винар приділяє велику увагу організації наукової праці на рідних теренах. Завжди намагався організувати співпрацю між українськими науковими установами в діаспорі, а тепер – їх співпрацю з установами й університетами в Україні [6].

Щодо конкретної взаємодії Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка з українськими науковцями зарубіжжя, то хотілося б привести приклад співпраці з Канадським інститутом українських студій (КІУС) Альбертського університету від якого ми регулярно отримуємо розсилку англомовного Інтернет-журналу «Ukrainians Abroad news and views» (координатор Українських діаспорних ініціативних студій КІУСу). Такий систематичний обмін науковою літературою, інформацією сприяє безпосередній співпраці українських університетів, наукових установ в Україні та поза її межами, українських вчених з неукраїнським науковим світом.

1. *Ветухів М.* Про основні напрямні поточної праці УВАН у США // Михайло Ветухів. Перший президент УВАН у США: збірник пам'яті М. О. Ветухова / М. Ветухів. – Нью-Йорк; К.; Львів: ВВП «Місіонер», 2004. – С. 148–149. 2. *Винар Л.* Відродження українського наукового життя після Другої світової війни: 1945–1952 // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип. 9: матеріал. Другої міжнар. наук. конф. «Українська діаспора: проблеми дослідження», 22–23 травня 2006 р.: збірник. – Острого: РВВ Національного університету «Острозька академія», 2007. – С. 60–71. 3. *Винар Л.* Як було створене Українське Історичне Товариство: замітки засновника // Любомир Винар, Алла Атаманенко. Українське Історичне Товариство: сорок років діяльності (1965–2005). Видання з нагоди Третього Міжнародного конгресу українських істориків (Луцьк, 17–19 травн. 2006 р.) / [ред. Ю. Макар] / Любомир Винар. – Нью-Йорк; Острого: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2006. – С. 6–52. 4. *Дорошенко Д.* Розвиток української науки під прапором Шевченка / Дмитро Дорошенко. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1949. – 12 с. 5. *Домбровський О.* Спомини / Олександр Домбровський / [ред. А. Атаманенко; упор. Г. Клинова]. – Нью-Йорк; Львів; Острого, 2008. – 373 с. 6. Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948–2007) / [упоряд.: Н. Кошик, Л. Кужель; автор вступ. ст.: А. Жуковський, А. Атаманенко; бібліогр. ред.

Л. Ільницької; відп. ред.: М. Романюк, А. Атаманенко]. – Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. – 576 с. – (НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, Українське Історичне Товариство, Національний університет «Острозька академія»). 7. *Марунчак М.* Історія українців Канади: в 2 т. / Михало Г. Марунчак. – 2-ге вид. – Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1991. – Т. 1. – 464 с. 8. *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Наріжний; [упоряд. О. Кулчинський]. – 2-е вид. (репринт.). – Львів; Кент; Острог, 2008. – Ч. 1. – 372 [1] с. – (Наукове видання). 9. *Павличко Д.* Тривожить і болить / Дмитро Павличко // Український форум. – 2008. – 12 листопада. 10. *Педан Ю.* Італія кличе Італію / Юрій Педан // Всесвіт. – 2001. – № 5–6. – С. 140. 11. *Петлюра С. В.* Сучасна українська еміграція та її завдання / Симон Васильович Петлюра // Вибрані твори та документи [уклад. Л. В. Голота]. – К.:

Довіра, 1994. – 271 с. 12. *Удод Г.* Юліян Стечишин та його виховний ідеал // Західноканадський збірник / Григорій Удод. – Едмонтон: Канадське НТШ, 1975. – Т. XVII. – Ч. 2. – С. 184–190. 13. Центр українських студій Гарвардського університету й українці Канади / [зред. В. Верига]. – Торонто, 1976. – 31 с. 14. *Шуман Г.* Коллективная память поколений [Електронний ресурс] / Г. Шуман, Ж. Скотт // Социологические исследования. – 1992. – № 2. – С. 47–60. – Режим доступу до журн.: <http://www.ecsocman.edu.ru/data/718/421/1217/004.SCHUMAN.pdf>. 15. *Шевельов Ю.* Люди Академії, мури Академії, книги Академії // Михайло Ветухів. Перший президент УВАН у США: збірник пам'яті М. О. Ветухова / Юрій Шевельов. – Нью-Йорк; К.; Львів: «Місіонер», 2004. – С. 191–202.

Тетяна Боряк

Архівна україніка як продукт діяльності української еміграції: два десятиліття досліджень (1990–2010)

Стаття аналізує історію, особливості та періодизацію становлення архівної україніки, бурхливий розвиток якої пов'язаний з величезними документальними масивами, накопиченими українською еміграцією у країнах проживання, що зумовлює потребу надання інтелектуального і фізичного доступу до них.

The article analyzes history, peculiarities and periodization of Archival Ukrainica's formation, which intense development is connected with huge documental files accumulated by Ukrainian emigration in the countries of residence, what provokes the need of concession of intellectual and physical access to them.

XX ст. принесло небачений раніше еміграційний рух з України. Новими домітками для українців ставали країни різних континентів. Але навіть в умовах відірваності від рідної землі і неможливості повернутися, українські емігранти організовувались у громади, в тому числі дбаючи і про збереження документальної спадщини та її примноження. Передусім архівні, бібліотечні та музейні колекції стали для них засобом утвердження своєї ідентичності та комунікації зі світом. Величезний обсяг українських документальних масивів за кордоном і призвів до кристалізації такого наукового напрямку в українському архівознавстві як *архівна україніка*. Тож розглянемо сучасний стан розвитку архівної україніки та проекти, пов'язані з документальною спадщиною українців за кордоном.

У вересні 1990 р. на Першому конгресі Міжнародної асоціації українців у доповідях трьох українських вчених (Я. Ісаєвича, М. Сенченка, П. Соханя) було поставлено питання про загальну концепцію україніки. Їхні виступи й стали поштовхом до розробки загальної концепції «Архівна та рукописна україніка» та її обговорення 17 жовтня 1991 р. у Києві [1, с. 5–6]. Цю подію можна вважати першим етапом інституціоналізації наукового напрямку *архівна україніка*.

Результатом обговорення стала програма «Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України», яка і заклала фундамент подальших досліджень, в першу чергу архівними установами (у сфері виявлення, описування архівної україніки), а також науковими інституціями та науковцями, як і питання про депозитарій переданої україніки (в оригіналах чи копіях). Окремим напрямом діяльності було виділено бібліографічну та археографічну реєстрацію зарубіжної україніки по окремих країнах. І тут пріоритет було віддано підготовці зведеної бібліографії довідників по зарубіжних рукописних збірниках [1, с. 49].

Наступний етап (1992–1995/1996 рр.) пов'язаний з програмою «Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації (далі – НАІС)».

У подальшому проект НАІС виділився в окремий пріоритетний напрям роботи. Було вивчено зарубіжний досвід, що вилилось у складання бібліографії з проблем міжнародних архівних дескриптивних стандартів, з питань каталогізації архівної інформації. Розроблено ряд питань, пов'язаних з архівними і бібліотечними системами та з організації й використання даних у НАІС тощо [16].

У 1994 р., в плані розвитку НАІС, було підписано угоду про розробку спільного міжнародного проекту «Українська археобібліобаза», мета якого полягала у «створенні зведеної архівно-бібліографічної бази даних інституційного рівня на архівні і рукописні фонди в Україні» [6], що уможливило б інтелектуальний доступ до джерел. Аналогічний проект був успішно реалізований у Росії (по зібраннях Москви і Петербурга). Український же варіант проекту з ряду причин був менш успішним [6].

Початок третього етапу розвитку архівної україніки пов'язаний з 1998 р. По-перше, було опубліковано «Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні», де в контексті доступу до архівної інформації було вказано на таке важливе завдання, як «вихід на БД країн СНД, передусім Росії, країн Балтії та Білорусії, а також європейських країн із метою об'єднання ресурсів «україніки» в зарубіжних архівах, створення мета-БД, налагодження доступу до існуючих БД, копіювання матеріалів, що зберігаються в архівах, передусім Росії, на компакт-дисках» [9, с. 15].

По-друге, вийшов перший підручник з архівознавства, розділ п'ятий якого про зарубіжну україніку не був присвячений винятково проблемі україніки – висвітлювалась також організація архівної справи в зарубіжних країнах. Цей розділ не можна назвати насиченим з точки зору фактажу, натомість він виявився надзвичайно інформативним з теоретичної точки зору, зокрема, автор, спираючись на запропоновану американською дослідницею Патрицією Кеннеді Грімстед схему, виклав власну класифікацію україніки [7, с. 105–130].

Наступний, четвертий етап, включає першу половину 2000-х рр. і характеризується першими системними кроками у практичній діяльності з розшуку, реєстрації україніки